

TASARIM
KÜLTÜRÜ
DERGİSİ

112441 2015 07-08 10 TL

A R R
M M

DOSYA:
**DEMOKRASİ VE
MİMARLIK**

**ROBERT KONIECZNY
KWK PROMES:
POLONYA'DA EVLER**

TASARIM:
**MATTEO RAGNI
DESIGN STUDIO**

**ADRIANO OLIVETTI:
ENTELEKTÜEL
TASARIM SPONSORU**

MUUM

"AÇIK İŞ" ÜZERİNE

**HİPPİLER'DEN
YUPPİLER'E
MİMARLIKTA
DEĞİŞEN NE?**

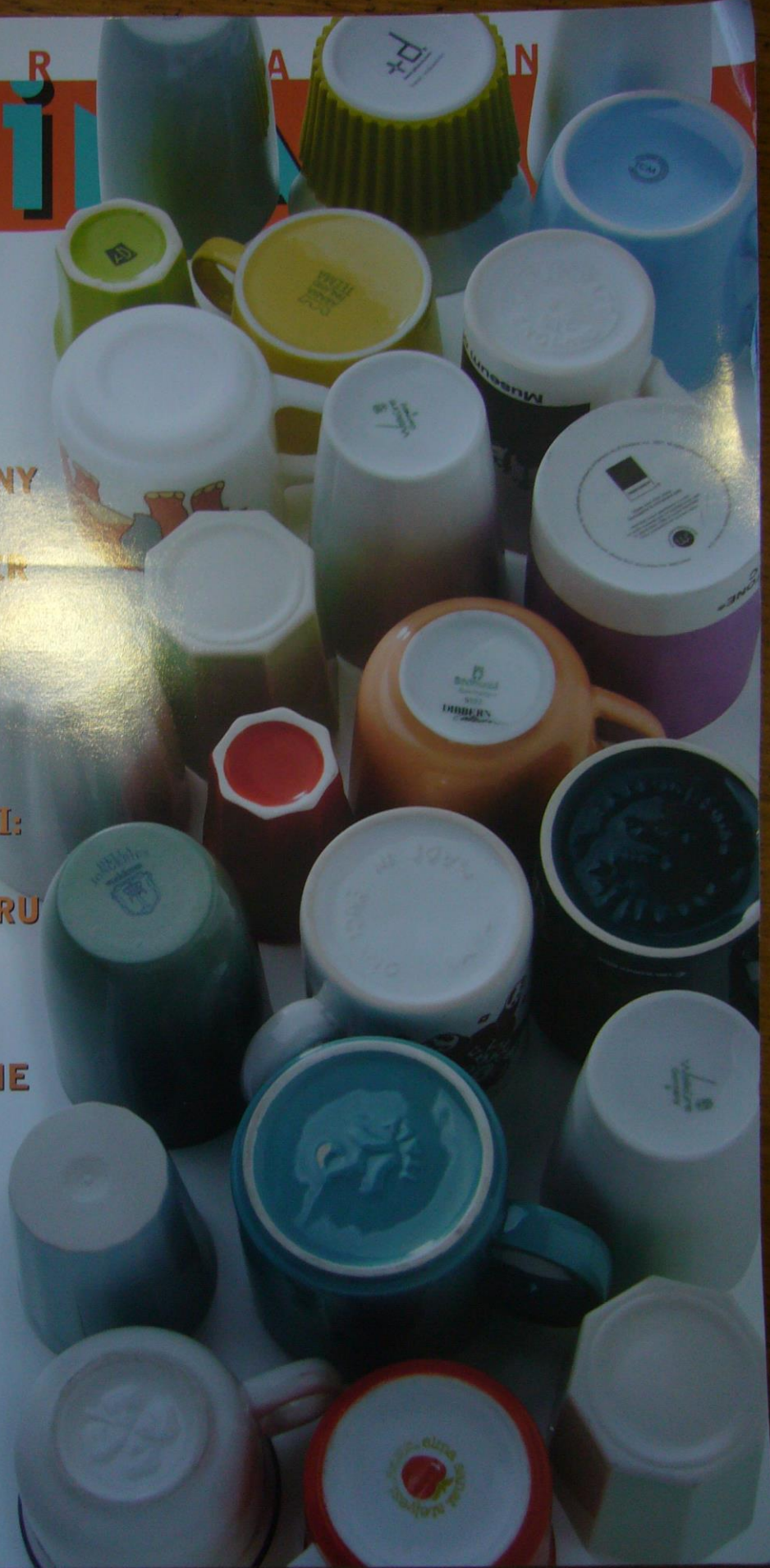
ISSN 1300-3801

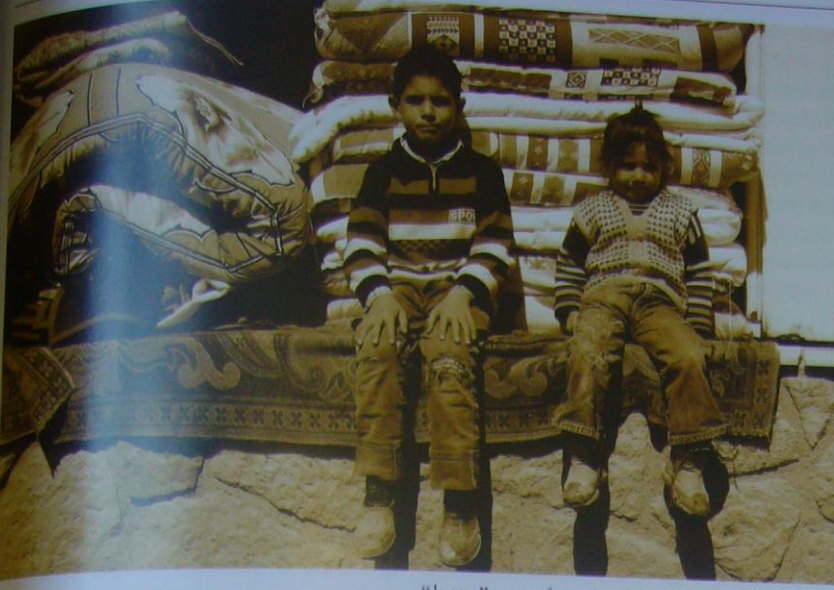

9 771300 380000

07.08

Haluk Sargin,
Çocuklar - Ağrı, Diyarın.

İnsanları ve Mekanları Kutulamak; Bir Mülkiyet Hırsı/Pratiği: Mimarlık

Murat Çetin ■ İnsanlık tarihinin bir mülkiyet kontrolü tarihi olarak okunduğu bu yazıda mimarlığın mülkiyetle dansı incelenecektir. Mülkiyetle karşılıklı karmaşık tango figürleri ve zor bale hareketleri yapmakta farkında olmadan dahi olsa ustalaşmış mimarın, içten içten daha iyi salonlarda daha usta partnerlerle dansedebilme hırsıyla yaptığı bu performansı, adeta halk meydanlarında halkla birlikte, onlardan biri gibi yaşarmış ve onların mutluluğu için halk dansları sergiliyormuş gibi lanse ettiği günümüz mimarlık ortamına bir tür ayna tutmayı hedefleyen yazı, “demokrasi ve mimarlık” dosya başlığı altında, yalnızca mimarlığın (ve biraz da mimarlık eğitiminin) sosyal ve toplumsal özgürleştirici nitelik ve yöntemleri ile mimarın bu süreç içerisindeki siyasi özne olarak rolünü tartışmaya açmayı değil, ayrıca bu rol ve rolü gerçekleştirecek yöntemlerin mülkiyet üzerine kurulmuş kapitalist sistemdeki gerçekleşme olasılık ve stratejilerini de tartışmayı hedefler. Sahip olma arzu/tutkusu/hırsı ve bunun çeşitli ölçeklerdeki mekansal karşılığını ifade etmek üzere 17 Aralık operasyonundan beri süregelen gündemde de ön plana çıkan

“kutu” metaforu (ve kutulama eylemi) üzerinden kurgulanan yazı, TOKİ vs. konut üretim teknoloji-süreç-ve-ürünlerini, yine kutulanmış mekanların kutulara sıkıştırılmış-insanlara pazarlandığı sistemde, kentsel açıklıkların AVM'lere kutulandığı kamusal alanlardan çalınarak üretilen rantın, başka kutularda bireylere kişisel mülkiyet olarak aktarıldığı bir süreç olarak gözler önüne serecektir. Buna karşın “gerçekten” toplum odaklı paylaşımcı ve alternatif (kutulamayan) bir mimarlık felsefesi ile pratiğinin kuramsal/kavramsal çerçevesi ve dünyadaki sayılı örnekleri ile yazının tamamlanması hedeflenmiştir.

Giriş

Mimarlık-Demokrasi ilişkisinin özünü bir yandan katılımcılık sorunları meselesi, diğer ve çok daha etkili bir yönden ise, ekonomi olgusu belirler. Bu açıdan bakıldığında insanlık tarihi bir mülkiyet kontrolü tarihi olarak da görülebilir. Bu bağlamda, mimarlığın mülkiyetle ilişkisi oldukça karmaşık bir nitelik sergiler. Özellikle mimarlık disiplininin pratik ve söylem alanlarında sergilediği tavırlar arasındaki bariz çelişki, bu bilgi ve etkinlik alanının “demokrasi ve mimarlık” ilişkisindeki sorunlu yerine işaret etmektedir.

Tarihi bir tür toplumsallık olarak ele aldığımızda, sorgulanması gereken en önemli kavramlardan birinin hayatın her noktasına sızmış olmasından ötürü “mülkiyet” olduğunu görürüz. Mülkiyetle ve onun kimi zaman kamunun çıkarlarının zedelenmesi pahasına meşrulaştırılmasıyla doğrudan araşsallık bağlantısı olan, ancak kendini tümüyle kamuya hizmet eden alan

gibi lanse ettiği günümüz mimarlık ortamına bir tür ayna tutmayı hedefleyen bu yazı, “demokrasi ve mimarlık” ilişkisi bağlamında, yalnızca mimarlığın sosyal ve toplumsal özgürleştirici nitelik ve yöntemleri ile mimarın bu süreç içerisindeki siyasi özne olarak rolünü tartışmaya açmayı değil, ayrıca bu rol ve rolü gerçekleştirecek yöntemlerin mülkiyet üzerine kurulmuş Kapitalist sistemdeki gerçekleşme olasılık ve stratejilerini de tartışacaktır.

Mülkiyet, kuşkusuz ki mekanın, mimarlığın, dolayısıyla kentin ve belki de insanlığın en problemlisi meselesi olagelmıştır. İnsanca kamuya ait bir mimarlığın önündeki en zorlu engel olarak görülmüş ve planlama disiplininin temel konusu haline gelmiştir. Bu çerçevede de meslek pratiğinin en önemli bahanesi olarak mal sahibinin talebi, diğer deyişle mülkiyetin tasarımı koşullandırması görülmüş, bunu yaparken de mülk sahibinin görgüsüzlüğü ve arsızlığı tasarım sorunlarının çözülememesindeki en son dayanak olarak tescillenmiştir.

Mülkiyetin teritoryal boyutu için temel unsurlardan olan “sınır” belirleyebilme, mimari anlamda da hacim ve mekan tanımlayabilme niteliklerinden ötürü bir nesne olarak *kutu* ve bir praxis olarak *kutulama* eylemi, mülkiyet hırsının mekansallaşması ve mimari ürüne dönüşerek kenti oluşturma sürecinde temel tartışma eksenini oluşturacaktır.

İnsan, (alt-üst)bilinci, sahip olma arzusu ve mülk fetişinin ekonomik motivasyonları

Tam da bu noktada, insanın varoluşsal olarak alt ve üst bilincinde önemli yer tutan “sahiplenme arzusunun” psikolojik ve sosyolojik kökenleri, bu zayıflığın mevcut hakim sosyo-ekonomik sistem olan kapitalizm tarafından nasıl bir fetişe dönüştürüldüğünü ve mülk edinmenin ekonominin lokomotifine haline getirildiğinden yola çıkıp, kapitalist sürecin girdiği krizleri¹ nasıl mekanı kullanarak aşınmış² tartışmak yerinde olacaktır. Doğanın kendisinin ve hiçbir unsurunun bireylerce sahiplenilmediği, bireylerce özgürce kullanıldığı ve/veya komünal olarak paylaşıldığı bir varoluş biçiminden, giderek bazı geçerli güç unsurlarını elinde

tutanların bu doğal unsurlardan bazıları üzerinde hak iddia ederek diğerlerine bunu sahip olduğu güç vasıtasıyla empoze ettiği bir yaşam biçimine evrilen süreçte³, insan (özellikle de üst-)bilincine kodlanmış olan "sahip olma" arzusunun tetiklendiği ve feodal dönemlerden başlayarak günümüzdeki küresel sisteme uzanan perspektifte neredeyse tüm düzene giderek hakim kılındığı açıktır.

Bu yazıda geliştirilecek argüman, günümüzde yaşanan sorunların, özünde, hayatın pratiklerindeki bazı mülkiyetlerin toplumun doğal paylaşımından alınıp bazı "seçkin" bireylerin eline teslim edilmesinden ibaret olduğu saptamasına dayanmaktadır. Buradaki seçkinlik erk ile yakınlık, ülkü veya çıkar birliği olarak değerlendirilebilir. Gezi protestolarına neden olan yayalaştırma projesinden, sosyal yaşam ve eğlence hayatı düzenlemelerine, doğal yaşam alanlarının değerlendirilmesine yönelik girişimlerden, maden işletmelerinde ihmal nedeniyle meydana gelen felaketlerde erkin vatandaşına gösterdiği tavıra veya kadının bedenine hükmeden tüm politikalara uzanan bir yelpazede tüm yaşamsal pratikler bu tür bir "özelleştirme", diğer deyişle, mülkiyetin genelden ve çoğuldan erk sahibi özele ve tekile devri meselesi olarak görülebilir.

Günlük yaşamı şekillendiren tüm kurallar bütünü'nün mülkiyet kontrolü üzerinden okunabilmesi mümkündür. Bu kurallar yasal düzenlemelerle yapıldığı gibi toplumsal uzlaşığı sağlayacak kültürel öğeler aracılığıyla da gerçekleştirilir. Bu bağlamda, bir tür gelenek ile mülkiyetin devamına dair bir sürdürülebilirlik de oluşturmayı hedefleyen bazı sözlü kültür unsurları bunlara örnektir. Sözelimi, büyüklerin kullanageldiği ve "azla yetinmeyi" öğretmeye dair klişe deyimler, büyüklerin haklarına saygıyı öven, devleti yücelten deyişleri bu tür işlevler üstlenmişlerdir. Bu deyişlerle yetişen bizler küçücük parsellerde, apartmanların daracık merdiven holleri ve koridorlarında kendimizi kutuların içine tıklmış olarak yaşamaktan da çok rahatsız hissetmeyiz. Bu deyimler, günümüzde tüketim çılgınlığından nadir anlarda farkına varılarak facebook, twitter gibi sosyal medya ortamlarında paylaşılan alıntılar haline de dönüşerek, yaygınlığı daha artan unsurlar haline gelmiştir. Bir yanda "fazla mal göz çıkarmaz", "mal canın yongasıdır" "aza tamah çok ziyan getirir" gibi mülkiyet arzusunun meşrulaştıran deyimlerin yanısıra,

diğer yanda "malın mı var derdin var" "mahkeme kadiya mülk değil", "aza tamah etmeyen çoğu bulamaz", "zengin malı züğürdün çenesini yorar", "dünya malı dünyada kalır", "cana gelecek mala gelsin" gibi mülk hırsının yersizliği ve tehlikeleri hakkındaki deyimler gündelik hayatımızı kuşatır ve hayatın diğer alanlarındaki tercih ve koşullarımızla bağıntılı olarak bilincimizi şu veya öteki şekilde kodlar. Bu kodlamalar da bizlerin diğer hayat pratiklerini (mesleklerimizi icra etme, bilginizi ne yönde kullanacağımız gibi) belirler. Bu pendulumda sürekli salınan pop kültürün ülkemizdeki önemli temsilcilerinden Sezen Aksu'nun şarkısı "kusura bakma 'herşey mal mülk her şey para pul", genel-geçer ve ana-akım eğilimin ne yönde olduğunu gösteriyor. Bu nedenledir ki orta sınıf bir ailenin de en büyük mekansal hedefi "nohut oda bakla sofa" deyişiyile tanımlanan "kutu" gibi bir evdir.

Deyimler gibi mülkiyetin sınıfsallaşmasını kültürel olarak hazırlayan unsurların yanısıra, başka mekanizma ve ritüeller de bu yapılanmaya hizmet ederler. Bu ritüel ve mekanizmaların en köklülerinden biri de mülkün miras yoluyla transferinin kontrolü ve sınıfsal niteliğini denetleme aracı olarak kurgulanan evlilik kurumudur. Monogami ve poligami arasındaki üreme biçimleri arasında insan türünün, bir bireyin karşı cinsten diğer birey(ler)in duyguları ve beden(ler)j üzerinde evlilik bağı ile kurduğu kurumsal hak iddiası da, aslında yaşamın çok doğal (ki bu terim yukarıda sözü edilen evrilme sürecindeki yeri bağlamında da kullanılmaktadır), basit ve temel bir unsuru olan kadın-erkek sevgisinin ve ilişkisinin dahi bu kurumsal yapının sahip olduğu ve olacağı mülklerin de üzerinde hak iddia eden bir erkin tescillenmesi için bir sosyo-ekonomik kontrattır. Bu kontratla kurumu oluşturan bireylerin birbirlerinin yaşamları, zamanları, mekanları bedenleri üzerinde hak iddia etmeleri sözkonusu hale gelir ve yaşamın doğal süreçleri zedelenerek çatışmalı bir ortam doğar. Bu çatışmaları minimuma indirecek bir seçim süreci de önemli hale gelir. Dolayısıyla bu kontrat taraflarının seçimi, geçmişteki tüm doğallığından uzaklaşarak bir tür karmaşık atama denklemine dönüşmüştür. Bu karmaşık denklemin pek çok parametresi ve kriteri oluşmuş, doğallığından ve basitliğinden sınırlanarak zorlaşan bu süreç pek çok kültüre ve yere-özü bileşenler barındırmaya başlamıştır. Sözkonusu bu kontratın (diğer deyişle mülkiyet devrinin) taraflarının belirlenmesi yolunda, mahalleli

hanımlar arasında hakim bir jargon olan "adamı/kadını kafeslemek", mekansal referanslarıyla bakıldığında hep kutulamak üzerinden yürütülen, ekonomik itkilerle dürtülen, cinsiyetçi bir pratiği ifade eder. Ayrıca, bu mülkiyet bağı kendisini bir mekansal tanım olan "ev" kelimesinden türetilmiş "evlenmek" tabiri ile ifade etmek suretiyle⁴ kutuladığı duygu, beden ve malların mekansal çerçevesini bir üst şemsiye olarak belirlemiştir.

Mülkiyetin sınıfsallaşmasını sağlayan mekanizmalardan en önemlilerinden biri de kuşkusuz din olgusu ve onun toplumu düzenleyen öğretileridir. Temelde tüm semavi dinler mülkiyetin yüce yaratıcıya ait olduğunu ve erdemli yaşamın "azla yetinerek", daha çoğuna sahip olmadığı için isyan ve itiraz etmeyerek, yeryüzü kaynaklarından ve mülklerinden yüce yaratıcı adına söz söyleyen seçkinlerin uygun gördükleri ölçüde faydalanmalarıyla mümkün olacağını söylemlerinin temeli olarak belirler. Burada hırs, açgözlülük, ihtiras gibi insanın bilincinde yer alan sahip olma arzusunun yönelik nefse dayalı dürtüler en büyük günahlar olarak tanımlanır ve mülkiyet haklarının yüce yaratıcı ve bu hakkı onun adına yeryüzünde kullanan onun temsilcileri olan seçkin sınıf üyelerince kullanılabilmesine dair öğreti tesis edilir. Dolayısıyla da inanç ve ibadetin kutulandığı mekansal oluşumlar bizi huşu içinde etkilerken, oradan ayrılıp evlerimizde döndüğümüzde o küçük koridor ve merdiven boşluklarımıza tıklımaya usulca ikna ederler.

Din gibi bir diğer mekanizma ise "devlet" adı verilen ve kamu mülklerini yönetmek için kurgulanan bir soyut yapılanmadır, ve, Soydan'ın⁵ da işaret ettiği üzere, bu yapılanma özel şahıs ve kurumların dışındaki tüm varlıkların mülkiyet hakkını kendisinde tutmaktadır⁶. Bu problemleri algının bir sonucu olarak, bu mülklerin yönetimi ise kamu adına güya kamunun seçtiği siyasetçi ve onların atadığı bürokratlara bırakılmıştır. Siyaset ise, siyasetçilerin ve bürokratların sahip oldukları mal varlıkları (mal beyanı ile bildirdikleri), yaptıkları (icraatları) ve çaldıkları (beyan etmedikleri) arasındaki oranın meşruluğunu belirlediği bir ortam haline gelmiştir. Dolayısıyla hizmet etmek üzere seçilmeye aday olmuş bu kamu yöneticilerinin de aslında kamuya ait mülklerden uygun miktardaki bir kısmına sahip olmasına kamu göz yumagelmıştır. Tıpkı devlet saygınlığının kutulandığı

prestijli, devasa devlet mekanlarının, sarayların bizleri ezercesine etkileyip ancak kendi apartman boşluğumuzdan ışık almaya çalışan mutfak mekanlarımıza göz yumduğumuz gibi.

Bu tür yüksek kurumsal yapılanmalar sonucunda mülk sahipliğinin statü ile özdeşleştiği aşikardır. Bu nedenledir ki, sahip olma arzusunun, seçkin bir pozisyona sahip olarak kamuya ait olması gereken tüm mülkleri onlar adına sahiplenmenin, yönetmenin, faydalanmanın, bu seçkinlere yakın durarak başkalarının sahip olduklarından az da olsa pay edinme umutlarının bireylere statü sağladığı ve statünün de materyalist değerlerle tanımlandığı bir sosyo-ekonomik kurguda (mimarlık da dahil olmak üzere) tüm toplumsal ve kültürel pratikler de bu yönde şekillenecektir.

Sahip olma arzusu giderek tutkuya, sonrasında hırsa ve hatta sonunda fetişe dönüşen bir niteliğe sahiptir. Ancak başta da tartışıldığı üzere doğanın kendisinde var olmayan bir sosyo-ekonomik kurgu ögesi olduğundan, sahip olma yanılgısının yanında gelen bu fetiş kuşkusuz ki kapitalist sistem ve global ekonominin en büyük itici gücüdür, ve kent de bu mekanizmanın sergilendiği⁷ en önemli sahnedir. Bu arzu, doğanın yeryüzünde canlı türlerinin tümüne sunduğu en somut ve verimli kaynak olan toprak üzerinde ilk kez tezahür ederek mekansal bir boyut kazanmıştır. Bu olgu kentlerin⁸ oluşum sürecinde de önemli yer tutmuş ve üretim biçimlerine bağlı egemenlik ve mülkiyet ilişkileri kentleri ayırdedici unsurlar olmuştur⁹. Daha sonraları, sahip olma arzusunun kodladığı toplumsal hayat pratiklerinin sahnelendiği kamusal mekan ise bireylerin taşınmaz mülklerinden geriye kalan veya insanların toplu olarak sahip olup erkin onlar adına bu ortak emlak değerini yönettiği bir kamu mülkiyeti anlayışı yerleşmiştir.

Doğa, yeryüzü ve toprak mülkiyeti

Doğanın kendisindeki geçicilik ve döngüsellik gibi niteliklere karşın, kalıcı olma çabası insanoğlunun doğayla ilişkilerini yeniden biçimlendirmiş ve onu anlayarak onunla uyum ve saygı içinde yaşamak yerine doğaya hükmetme, ona sahip olarak onu değiştirip biçimlendirme kaygı ve mücadelesini doğurmuştur. Bu yoldaki en önemli mecra kuşkusuz toprak ve onun doğal bir paylaşım zemininden sahip olunabilir bir

metaya dönüştürülmesiydi¹⁰. Tarım toplumu ve ticaretin gelişmesi sürecinde toprağın sağladığı üretim gücünün belli bireylerde toplanması önem taşıyordu¹¹ ve dolayısıyla feodal yapılanmaların hakim olduğu bir döneme girilmişti. Bu kırılma tarımın giderek gücünü yitirmesiyle bu kez sözkonusu mecranın olağanüstü emlak değerleri kazanmasına kadar gidecek süreçte sadece bir başlangıç noktası olacaktı¹².

Her tür sahiplik gibi toprak sahipliği de teritoryal bir güç ve etkinlik sağladığından, savaşımlara sebep olacak derecede önem kazanmıştır. Bir güç ölçütü ve göstergesi olarak sahip olunan toprak miktarının tarih söylem ve yazımını dahi belirlediği aşikardır. Tüm bir tarih anlatımı, özellikle de imparatorlukların tarihi, genişleme haritaları üzerinden bir tür güç rekabeti üzerine kurulmuş olup, toprak mülkiyeti kazançlarını belirleyen koşullar ve kayıplarına sebep olan olaylar ve kişileri betimleyen bir anlatı veya bir kurgudur. Dolayısıyla (halkları için doğal kaynakları sağlayan bir güç olarak) toprak sahipliğinin büyüklüğü, küresel çağda teknoloji ve dolayısıyla ekonomideki dönüşümler sonucunda büyük emlak manipülasyonlarını tek elden ve tek seferde yapabilmek için tarımda olduğundan çok daha büyük bir güç haline geldi. Koolhaas'ın "bigness" ile tarif ettiği olgu¹³, tam da bu anlamda, büyük gayrimenkul sahipliklerinin üreteceği koskoca mekansal kutularla (binalarla) daha çok insanın kutulanarak kontrol edilebileceğini muştulamaktan başka bir şey değildi. Bugün tartışılan, Zorlu Center, Bosphorus 360, Quasar vs. pek çok sorunlu proje, bu devasa emlak büyüklüklerinin (bazı kesimler hariç) kentlinin ve kamunun aleyhine, sadece güçlüden yana bir kentsel biçimleniş¹⁴ yönlendiriyor olmalarıyla eleştiriliyor.

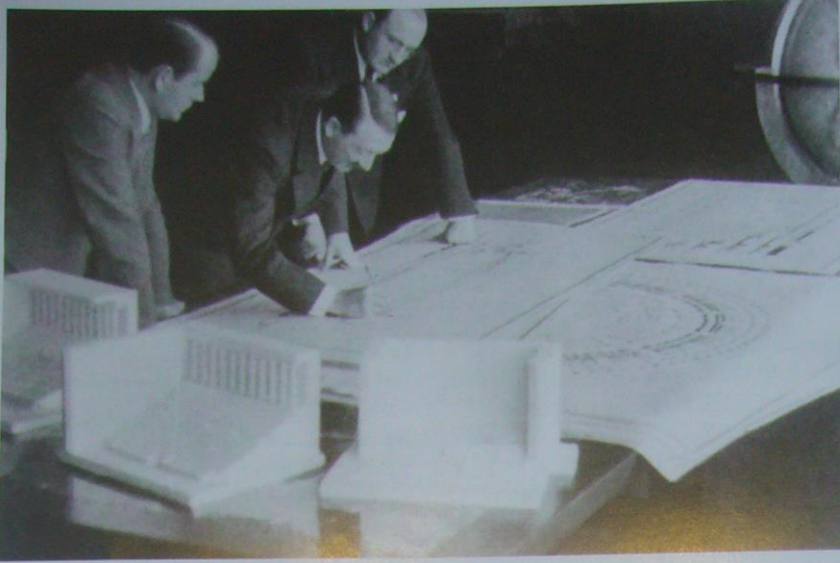
Tarım toplumu ve feodal dönemlerden gelen bu büyük toprak sahipliğinin, endüstri devrimi sırasında da devasa endüstri tesislerinin kurulması için kullanıldığı ve bu üretim gücünün de modernitenin temel unsurlarından biri olduğunu hatırlamakta fayda var. modernitenin temel taşlarını döşeyen önemli unsurlardan olan *kartografi* ve *kadastro*¹⁵ toprağın aslen kamusal bir varlıkken mülkiyete dayalı bir değer haline getirilmesinde önemli araçlar olarak karşımıza çıkar. Bir tür geometrik kutulama pratiği olarak *kadastro* ve ona

hizmet eden *kartografi*, burada tartışacağımız sürecin ve bu süreç sonucunda mimarlık-demokrasi ilişkisinde değişen dengelerin kökeninde yer alan teknik enstrümanlar olarak görülebilir. Her ne kadar Berman'a¹⁶ göre modernite, insanın özgürleşmesi sürecinde insan bilincinin ve onu şekillendiren arzularının, geleneklere, çevre koşullarına vs. göre şekillenmesini bir tür dezavantaj olarak değerlendirse de, insan bilincine kodlanmış mülkiyet (dolayısıyla sahiplenme arzusu) kavramının¹⁷ en temel gereksinimlerinden biri olan "ölçme" olgusunu da kendi varlığının merkezine oturtmuştur. Bu bağlamda, kadastral kartografi maarifetiyle doğanın mülkleştirilip, yüceltilen bireye küçük parçalar halinde armağan edilmesi meşrulaştırılmıştır.

Kapital, mülkiyetin katlanması, gayrimenkul değerler, irtifa hakkı ve mimarlık

Yukarıda sözü edilen kapital biriktirme sürecinde toprak sahipliğinin oynadığı rol gayet açıktır. Kapitalin birikmesi yani katlanması bu ekonomik sistemin¹⁸ kaçınılmaz koşuluydu¹⁹. Modern kent de sermaye birikiminin önündeki engelleri aşmak için (sürekli olarak) yeniden inşa edilmeliydi²⁰. Dolayısıyla kapitalin temelinde yer alan toprak mülkiyetinin (mekansal anlamda) katlanması da bir zorunluluk haline gelmiş ve yapı teknolojisindeki gelişmeler ile bu olanaklı hale gelmişti. Daha önce kartografi ve kadastral enstrümanlarının kullanıldığı doğanın mülkleştirilmesi sürecinde, toprak mülkiyetinin katlanması ise, irtifa hakkı, imar emsalleri, kat mülkiyeti gibi hukuki ve yönetsel imar enstrümanlarıyla başarılacaktı. Mülk, daha önceleri geometrik şekilli toprakların telle çevrilmesiyle kutulanmaktayken, artık yeryüzünün bize bir kez sunduğu toprak yüzeyi mülkleştirilip artması gerektiğinden dolayı, kutuların üstüste konulmasıyla bu gereklilik yerine getirilecekti. Sermaye, mülkiyetin çoğalması için, gayrimenkul yüzeyinin artırılması, imar düzenlemeleri ve emsal (özellikle de K.A.K.S) değeri aracılığıyla bu yüzeyin (inşai ve matematiksel olarak) "katlarca" katlanmasına gereksinim duymaktaydı.

İşte burada mimarlık ve kent planlama bilgi alanı bir güneş gibi parlayacaktı. Mimarlar sahip oldukları teknoloji ve imar bilgilerini mülk sahiplerinin hizmetine sunarak bu katlama işlemine katkıda bulunacaklardı²¹. Artık güce onlar da ortak

1 İnsanları ve mekanları kutulama eyleminin aktörleri olarak "muktedir" ve "mimar" [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Bundesarchiv_Bild_146-1971-016-31,_Albert_Speer,_Adolf_Hitler,_Architekt_Ruff.jpg] Son Erişim: 10.06.2014.

2 17 Aralık sürecini sembolize eden ayakkabı kutuları [http://www.objektifhaber.com/kadikoyde-istanbul-kentmitingi-1484-foto] Son Erişim: 10.06.2014.

3 Toplu konut üretim modellerinin yansıması olarak TOKİ konutları ve talipleri [http://www.vafinfoemlak.com/file/haber/kentsel-donusum-maket-evlerle-anlatilacak_657178.jpg].

4 Soma Madeni felaketi sonrası kaybedilen emekçileri "kutulayan" toplu mezarlar [http://www.rotahaber.com/dosya/150520141223256322558.jpg] Son Erişim: 10.06.2014.

olmuşlardı. Herkesin içinde yatan ve bu üretim süreçleriyle tetiklenen sahiplenme duygusu, artık mimarlık camiasını da etkisine almış ve yukarıda değinildiği gibi güçlü mülk sahiplerinin yanında bu şekilde durarak bu arzunun bir nebze (ki bireysel emeklerle ve toplumsal duyarlılık ve sorumlulukla edinileceğinden çok daha fazla miktarda) de olsa tatmini artık olanaklıydı.

İnsanların her ilişkide birbiri üzerine hakimiyet, iktidar kurmasına benzer şekilde, iktidarın da kamuya hakimiyet kurma aracı olarak mimarlığı görmesi²² bu yüzden şaşırtıcı değildir. Bu yüzdendir ki en otoriter yönetimlerin neredeyse o liderler kadar parlayan mimarları olagelmıştır; 3. Napoleon-Hausmann, Mussolini-Terragni, Hitler-Speer ikilileri ve ürettikleri devasa kutular bunun en tipik örnekleridir.

Ancak bunların hepsinin içinde insan faktörü ve bir tür "mülkiyet hırsı" olduğunu unutmamak gerekir.

Tüm şahısların ve kurumların; bankaların, fabrikaların, medya kuruluşlarının, yargı organlarının, yürütme ve yasama organlarının en üst yetkililerin en tepedeki patrona, erke ve "tapeler" aracılığıyla görüldüğü üzere tüm mülklerin sahibine tavırları, bize mülkiyet hırsının sağladığı gücün toplumsal yapıda nasıl etkili olduğunu ve bu etkinin kötüye (kamu aleyhine) kullanılabileceğini gösteriyor. Bu nedendir ki, günümüzde devasa boyutlarıyla hukuku "kutu"layan devasa adliye saraylarımızın mahkeme salonlarının duvarında da yazdığı üzere "adalet" olgusunun mülkiyetin temelini oluşturması gerekiyor. Ancak, bu hırsın yarattığı kontrolsüz güç tüm adalet değerlerinin önüne geçebiliyor.

Mekansal bir metafor ve sosyal eşitsizlik sembolü olarak "kutu" ve TOKİ kutuları

Her sermaye birikimi rejiminin, kendi kent dokusu²³ ve onun içinde yer alan mekan (kutu) biçimleri var ise, günümüz neoliberal rejiminin de kapalı siteler ve AVM'lerden oluşan bir kutulama mantığı olduğunu gözlemleyebiliriz. Tünel kalıp, tırmanan kalıp, prefabrik vs. gibi toplu konutlarda yaygın olarak kullanılan inşaat teknolojilerinin yanısıra, tasarım ve temsil tekniklerinde kullanılan dijital teknolojilerin beraberinde getirdiği "kopyala-yapıştır" kolaylıkları "kutu"ların hızla çoğaltılarak yanyana ve üstüste konmasından ibaret bir mekansal oluşumu kentlerimizin tek şablonu olarak dayatmaktadır. Bu mekansal metafor, diğer deyişle "kutu", kişisel sahiplenme arzusunun varabileceği etik dışı sınırların ve 17 Aralık operasyonundan beri yolsuzluğun bir ifadesi haline gelen ayakkabı "kutu"su sembolündeki çakışma, demokrasi-mimarlık ilişkisinin temel sorununu çok net bir şekilde ortaya koymaktadır. TOKİ ve benzeri konut üretim teknoloji-süreç-ve-ürünlerinin, diğer bir deyişle, "kutulanmış mekanların" yine kutulara-sıkıştırılmış-insanlara pazarlandığı mevcut sistemde, kentsel açıklıkların ve buralarda vaktiyle yer alan kentsel işlevlerin kapalı AVM'lere kutulandığı kamusal alanlardan çalınarak üretilen rantın²⁴, başka kutularda bireylere kişisel mülkiyet (nakit) olarak aktarıldığı bir süreç olarak karşımıza çıkar (Resim 1, 2). Mimarlık ve patronaj ilişkisi bağlamından bakıldığında, mülkiyetin

özdeşleştiği güç olgusu ve o gücü meşrulaştırma aracı olarak varolagelen mimarlık pratiğinin çizilen çerçeve içinde emlak kurtlarıyla dans etme ve bu dansa ustalaşma zorunluluğu aşıkardır. Sahip olma arzusunca kodlanan kamusal hayatın, sosyal eşitsizlikler yaratıp bunları çoğaltarak toplumsal dolayısıyla mekansal ayrışmayı²⁵ körüklediği günümüzde bu tür "kutu"lar üreten bir mimarlık ve onu hazırlayan koşullar muhakkak sorgulanmalıdır ve sorgulanmaktadır.

Kentsel mücadeleye ve kentsel direnişe karşı kamusal kontrol ve ayrıştırma mekanizması olarak kutulama pratiği

Modern kent, sınıfları mekan üzerinden ayrıştırmak üzere inşa edilmiştir²⁶. Özellikle de, sanayinin kentlerden kaydırılmasıyla birlikte, artık gerek duyulmayan emekçi kitlelerin (daha önceleri işçi barınma ve ulaşım maliyetini düşürdüğünden göz yumulagelen) mahallelerinin de iştah kabartan sermayelere dönüştürülmesi kaçınılmaz hale gelmektedir²⁷. Afet riskli bölgelerde kentsel dönüşüm yasası diye bilinen soylulaştırma yasası barındırdığı hukuksuzluklar bir yana²⁸, yukarıda anlatılan ve TOKİ (ve sayılı GYO ile bağlantılı inşaat taahhüt şirketi) eliyle yürütülen (hem kullanıcıyı hem de küçük ölçekli müteahhidi) dışlayıcı bir kutulama şiddeti²⁹ olarak sosyo-ekonomik olarak ötekileştirilmiş³⁰ bazı kesimler üzerinde uygulanmaktadır³¹. Siyasal olarak ötekileştirilenlerin F tipi tecrit hapisanelerindeki mekansal izolasyonları nasıl politik "kutulama" ve etkisiz hale getirme girişimleri ise "kentsel dönüşüm" karşı ilgili mahallelerde mağdurlarca yürütülen direnişlerde yapılan gözaltıların, gayriinsani koşullarda hapsedilmeleri de bir o kadar sözünü edegeldiğimiz kentsel "kutulama" ve kentte etkisiz hale getirme pratiğinin acı örnekleridir.

Bu ayırıcı kutulama pratiğinin en yakın, en somut ve kuşkusuz en acı örneği Soma kömür madeni felaketinde kaybettiğimiz işçilerin alelacele ve pekçok şaibe ile toprağa verildikleri toplu mezarlarda okunabilir (Resim 4). Erk'in umursamazlığının mekansal ve geometrik bir ifadesi olan bu çukurlar, ekonominin mülkiyetten sonraki en etkin itici gücü olan kar ve rant hirsinin somut yansımaları olarak arkasındaki materyalist tavrı mekanik mekansal örgütlenmesiyle ortaya koyar. Ancak "yaşam odası" adı verilen bambaşka bir mekansal kutu ise binlerce

işçinin çalıştırıldığı tehlikeli madenlerden esirgenirken maden sahiplerinin emlak sektöründeki yatırımlarından en büyüğü olan bir gökdelende kendileri için en iyi koşullarda yerleştirilmiştir (Resim 5). Sadece bu örnekte değil pek çok demokrasi ve insanlık utancında da görüldüğü üzere, yaşarken toplu konutlar ile kutulanan ekonomik mekanizmalarca köleleştirilmiş ve sosyo-politik mekanizmalarla da ötekileştirilmiş kitleler son yolculuklarına da toplu mezarlarla kutulanarak uğurlanırlar ve gerek yaşadıkları gerek öldükleri yerler mekansal ayrışmanın acı dolu anıtları olarak kalırlar, ta ki buralardaki kamusal bellek de zayıflayıp bu alanlar yeniden soylulaştırılmak üzere ekonomik sisteme birer "sahip olma arzusu nesnesi" olarak tekrar sokulana dek...

"Kutu dışında düşünmek"; bir ütopya olarak mülkiyetsizlik ve mimarlığına dair

Bunlara karşın, "gerçekten" toplum odaklı paylaşımcı ve alternatif, diğer bir deyişle kutula(na)mayan bir mimarlık felsefesi ile pratiğinin kuramsal arka planı, kavramsal çerçevesi ve dünyadaki sayılı örnekleri incelenmelidir. Mikro-kentleşme (mikro-urbanism) hareketleri, gecekondulaşma ve diğer kentsel-gerilla taktikleri gibi organik oluşumlar bu açıdan önemlidir. Planlı dönemin kentinde ötekileştirilen halkın ürettiği çözümlerden oluşan, ve Tekeli'nin³² 50'ler kenti için kullandığı "ikili kent" tanımı, bugün "paralel kent" olarak tanımlanabilir. Bu da bir tür mülkiyetsiz, kutusuz ve mimarsız kent tahayyülü sunan alternatif bir organik oluşum olarak değerlendirilebilir.

5 Lüks gökdelenlerde üst-düzyer yöneticilerin güvenliğini sağlamak üzere konmuş yaşam "kutuları": [http://i.radikal.com.tr/150x113/2014/05/14/fff16_mf2173077.Jpeg].

Bu süreç içerisinde ehlileştirilmeye çalışılan bu tür organik alternatiflerin dönüştürülmesi sürecinde, gecekonduların apartmanlaştırılması açık hayatların kutulanmasında ilk evre iken, apartmanların oluşturduğu mahallelerin toplu konut sitelerine çevrilmesi bir başka evreyi, daha büyük yerleşim adalarının birleştirilerek denetimli rezidanslara, güvenli kapalı sitelere dönüştürülmesi ise son evreyi teşkil eder. Bu son aşamadaki kutulamanın katı niteliği her ne kadar içeridekilerin kendini bu mülk içinde izole etme istekleri gibi görünse de aslında burada yaşayan insanların kentte etkin erk tarafından kuşatılması ve kontrol altında tutulması, gerektiğinde de etkisiz hale getirilerek oraya hapsedilmesi gibi bir gizli ajanda taşır. Bu yüzden ki, İstanbul'da K. Armutlu, Gazi, Sarıgazi, Alibeyköy, Derbent ve son olarak da Okmeydanı gibi mahalleler kendilerine empoze edilen kentsel dönüşüm baskısına direnerek mahallelerindeki sosyal dokuyu ve demokratik varoluşu "yerinde ıslah" yoluyla korumaya çalışmaktadırlar.

Mimarlık ve eğitiminin verdiği deformasyon ile her soruna "kutulama"

yöntemiyle çözüm bulunacağını sanma yanılısı mimarı sürekli aynı tuzağa düşürmekte ve kendisini mülkiyet zemininde kurtlarla dans ederken ve bu dansa taviz verirken bulmasına, bu yüzden de duyduğu suçluluk hissiyle sürekli toplumsallık, demokrasi vs. üzerinden bir retorik geliştirmesine, doğal olarak da yaptığıyla söylediği arasında dağlar kadar fark bulunan bir tutarsızlık timsaline dönüşmesine neden olmaktadır. Bu tür bir mülkiyet zemininde müzakere ve uzlaşma masasına oturulduğunda, gelinen nokta kutulamanın kapsam ve boyutları üzerine odaklanmakta ama bu kutulama pratiğinin yapıldığı, gerçekleştiği ve o kutunun boyutunun elbet birgün büyütüleceği gerçeğini değiştirmemektir. Asıl hedef mimari yaratıcılığı ve bilgi sistematikliğini "mülkiyet-kutu" kısır döngüsünün dışına çıkarabilecek söylem ve pratikleri geliştirebilmektir. Bu yüzden ki mimarlık eğitimi kendini sorgulamakta ve ne yöne gideceğini tüm statükocu girişimlere rağmen belirlemeye çalışmaktadır ve çalışmaya devam etmeli, dünyayı toplumu, zamanın ruhunu, sorunları anlayıp mimarlık söylem ve pratiğinin yönelmekte olduğu doğrultuyu iyi okuyarak eğitim vizyonunu çok düşünerek oluşturmaktadır.

Arkasında yine bir tür mimar barındıran, kışla görünümü bir AVM ambalajıyla bariz bir kutulama girişimi olan Gezi olayı

sosyolojik boyutlarıyla henüz sıcaklığını muhafaza ederken, henüz yatışmamışken, burada mekansal bir çatışma ile kendini gösteren toplumsal bir mücadeleye, bir probleme, yine bir tür kutulama pratiğine dayalı mimari bir çözüm getirmek³³ kadar yanlış bir yaklaşım olamaz çünkü hepimizin bildiği gibi iltihaplı bir dış dahi tedavisine iltihap geçmeden başlanmaz...

Sonuç

Mimarlık-Demokrasi ilişkisinin özünü ekonomi olgusunun belirlediği kabulünden hareketle, mimarlığın mülkiyetle ilişkisi perspektifinden bakılan bu yazıda, mimarlığı mekansal bir kutulama pratiğine yönelik bir bilgi alanı olarak gören bir yaklaşımın, sahip olma fetişinin tuzaklarına düşme potansiyelinin daha yüksek olduğu, bunun neden ve koşulları yukarıda tartışıldı. Çoklu aktörlerin oluşturduğu çoklu dinamiklerce organik biçimde varolup, gelişen ve dönüşen kentte, kentin kolektif doğası yerine mülkiyetin tek ellerde toplanmasının ve mimarlığın tek seferlik büyük hamlelerle kenti doğasına aykırı biçimde dönüştürmeye araç olmasının "anti-demokratik" bir şiddet eylemi olduğu güncel gelişmeler üzerinden gözler önüne serildi. Bu durumda, mekan yaratma bilgi ve becerisini, mülkiyetin bireye veya kamuya aidiyeti üzerindeki tercihi doğrultusunda kullanma tercihinin de, mimarın kendi benliğinde içselleştirdiği

sahip olma arzusu ve paylaşma arzusu arasındaki dengeye bağlı kaldığı söylenebilir. Oysa, her nekadar içinde yaşadığımız sistem bireysel mülkiyeti teşvik etse de, mülkiyetsizlik ve onun mimarisi üzerine düşünmek olanaksız değil. Organik kentsel oluşumlar, alternatif kentsel oluşumlar, geçici kent-mekansal girişimler, mimarlığın daha insani, daha toplumsal, daha sürdürülebilir, çevreci ve ekolojik taraflarını ön plana çıkararak, mülk ve sahibinin arzu, kaptır ve çıkarları üzerinden ve tüm kamu pahasına yürütülen bir mimarlık ve kent praksisinin alternatiflerini yaratma potansiyeline sahiptir. ■ **Murat Çetin, Kadir Has Üniversitesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü Öğretim Üyesi.**

Notlar:

- 1 H. Lefebvre, *Writings on Cities*, Blackwell, Londra, 1996.
- 2 D. Harvey, *Urban Experience*, J.Hopkins UP, Baltimore, Maryland, 1985.
- 3 M. De Landa, *Çizgisel Olmayan Tarih; Bin Yılın Öyküsü*, çev.: E.Kılıç, Metis, İstanbul, 2006.
- 4 İngilizce'deki *matrimony* veya Latince'deki *matrimonium* ise, annelik [*matrem* -yani *mother*-] kelimesinin sonuna eklenen ve de -eylemi, -durumu anlamına gelen -*matium*, ekine dayalı etimolojisiyle bu tarifin kültüre-özgü unsurlarını da göz önüne serer.
- 5 F. Soydan, "Kırlı Demokrasi; Tekelci Polis Devleti", *Devrim Taksim'de Göz Kırptı; Bu Maya Tutacak*, ed.: M.D. Bölükbaşı, Kaldıraç, İstanbul, 2013.
- 6 Devlet ve mülkiyet ilişkisi İbni Haldun'da "Şan ve ihtişama tek başına sahip olmak mülkün tabiatındandır" şeklinde ifade edilmiş gibidir (İbni Haldun, "Mukaddime", *Şark-İslam Klasikleri*, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1990, ISBN 975 1103492).
- 7 C. Ergun, H. Gül, S. Sallan Gül, "Neoliberal Kentleşme ve Küresel Kent", *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, ed.: C. Ergun, M. Güneş, A.D. Ergun, Bağlam, İstanbul, 2013, s. 40-69.
- 8 Marks'a (1867) göre kent; üretim araçları, mülkiyeti ve sınıf temelinde oluşan bir mücadele alanıdır. Bu açıdan bakıldığında, Erk'in kentleri iktidar aracına dönüştürmesinin yolu, "yığıma" kentleri oluşturacak toplulaştırma deneyimlerini hayata geçirmektir (Ergun, Güneş, Ergun, 2013). Özellikle, nüfusu hızla çoğaltma politikaları (örn."en az 3 çocuk" teşviki gibi) 20-30 yıllık bir perspektifte, oluşturulan TOKİ gettolarında denetim altında sömürgeleştirilen halk kitlelerinin uzun vadede borçlandırılarak ucuz çalıştırılmaya mahkum edilmesine dayalı mekansal stratejilerdir.
- 9 H. Kurtuluş, "Sınıfların Mekansal - Kentlerin Sınıfsal İnşası ve Orta Sınıf", *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, ed.: C. Ergun, M. Güneş, A.D. Ergun, Bağlam, İstanbul, 2013, s. 15-30.
- 10 İngün, E., "Dönüş(tür)ülen Mahallelerde Toplumsal Muhalefet ve Cinsiyet", *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, ed.: C. Ergun, M. Güneş, A.D. Ergun, Bağlam, İstanbul, 2013, s. 216-236.
- 11 De Landa, a.g.e..
- 12 M. Sönmez, *Kent Kapital ve Gezi Direnişi*, NotaBene, Ankara, 2013.
- 13 R. Koolhaas, B. Mau, *S,M,L,XL*, Monacelli, NY, 1995.
- 14 D. Harvey, *Kapitalist Kent*, çev.: E.Kılıç, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2009.
- 15 J. Whitehand, "Conzenian Urban Morphology and Urban Landscapes", *Proceedings, 6th International Space Syntax Symposium*, İstanbul, 2007, s. ii-02-09.
- 16 M. Berman, *All That is Solid Melts into the Air; The Experience of Modernity*, Verso, NY, 1983.
- 17 M. Weber, *Economy and Society; An Outline of Imperative Sociology*, University of California Press,

Berkeley [Wirtschaft und Gesellschaft], 1978 [1925].

- 18 K. Marx, *Kapital*, Sol Yayınları, İstanbul, 1965 (1867).
- 19 D. Harvey, *Sermayenin Muamması; Kapitalizmin Krizleri*, çev.: S. Savran, Sel, İstanbul, 2012.
- 20 Kurtuluş, a.g.e..
- 21 A. Doğan, 2008, Kent Konseylerini Kent Hakkı Açısından Yeniden Düşünmek, *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, C.7, N.25, s. 93-106.
- 22 K. Dovey, *Framing Places; Mediating Power in Built Form*, Routledge, Londra, 1999.
- 23 M. Sönmez, *İstanbul'un İki Yüzyü; 1980'den 2000'e Değişim*, Arkadaş, İstanbul, 1996.
- 24 S. Aslan, 2013, "Geç Kapitalizmin Derebeylikleri; Alışveriş Merkezleri", *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, ed.: C. Ergun, M. Güneş, A.D. Ergun, Bağlam, İstanbul, s. 106-118.
- 25 Harvey'in (2008) "coğrafi fark üretimi" kavramı ve "mülksüzleştirme yoluyla birikim" olarak tanımladığı olgu sermayenin akışkanlığını ve birikim koşullarını sağlamak üzere sürekli ve kendine özgü yeni mekansal düzenlemeler gerektirmesini (İngin, 2013) açıklamak için temel unsurlardır. Bu nedenledir ki kentsel dönüşüm günümüzdeki boyutlarına ulaşmıştır (A. Türkün, *Mülk, Mahal, İnsan; İstanbul'da Kentsel Dönüşüm*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2014).
- 26 Kurtuluş, a.g.e.; İngün, a.g.e..
- 27 Sönmez, a.g.e.: Sönmez'in (2013) de vurguladığı gibi, bu sürecin endüstri sektöründen inşaat ve emlak sektörüne kayışlarla çıkışması da çok dikkat çekicidir.
- 28 İ.İ. Gül, *Gezi Parkı Olayları; İnsan Hakları Hukuku ve Siyasal Söylem İşığında bir İnceleme*, ed.: İ.İ. Gül vd.), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2013.
- 29 Küçük müteahhitler ve bireyler eliyle kentin dönüşümünün çoklu aktörlerce ve dolayısıyla daha "demokratik" biçimde sağlanması bu şiddet karşısında artık olası görünmemektedir.
- 30 S. Sallan Gül, F. Kahraman, "Kent İçin Sosyal Adaleti Savunmak ya da D. Harvey Üzerinden Kentsel Adaleti Okumak", *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, ed.: C. Ergun, M. Güneş, A.D. Ergun, Bağlam, İstanbul, 2013, s. 257-277.
- 31 Sönmez, a.g.e., s. 143-49, Kentlerin "üretim mekanı olma" rolü (Ergun, Güneş, Ergun, 2013; 9), giderek kent aktörleri arasında ayıklama ve sınıflandırmalar yaparak [E. Beyazıt, H. Gül, M. Güneş, "Kent Kimliği ve Kimliksizleştirilen Kentler Üzerine bir Tartışma", *Kent Üzerine Özgür Yazılar*, ed.: C. Ergun, M. Güneş, A.D. Ergun, Bağlam, İstanbul, 2013, s. 149-167]. "yeni izolasyonlar yaratma" ve "tüketim mekanları olma" rolüne evrilmiş görünüyor (Sallan Gül, Kahraman, 2013). Bu izolasyonlar sonucundaki zorunlu terklerle karşı direnişin ise tarihte daima yer aldığı biliniyor (Harvey, 2012a).
- 32 İ. Tekeli, *İstanbul'un Planlanmasının ve Gelişmesinin Öyküsü*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013.
- 33 Gezi olayları gibi bu denli politik ve sosyolojik bir olayın hemen ardından dahi meslek camiamızda Gezi Parkı'na yarışma, Gezi Parkı'na proje, mimarlık okullarında stüdyolara Gezi Park deneyimi temalı proje konuları önerileri furyası yaşandığında, yazarın da içinde bulunduğu bir grup mimar ve akademisyen S.O.S. İstanbul adlı yarışmaya karşı "#S.U.S. mimar #direnİstanbul" sloganıyla bu girişimlerin yersizliği ve zamansızlığı üzerine çeşitli platformlarda tartışmalar başlatarak bu tartışmaları belli bir zemine getirdiler. Bu tartışma ve eleştirilerin arkasındaki temel argüman şuydu; Gezi ayaklanması özetle bu toplumun mimari aracılığıyla haklarının ihlaline mimarlıksız bir direniş hareketiydi. Dolayısıyla, mimarlığı kullanılan her türlü söylem (iyi niyetle de olsa) tartışmayı müktedirin zeminine taşıyor ve bu toplumsal direniş hareketinin gücünü zayıflatıyordu (hatta orada olup bitenin hiç anlaşılmasını gösteriyordu). Böyle büyük bir toplumsal harekette bu tür bir pazarlık masasına oturulduğunda bu tür manevraları çok iyi bilen müktedirin buradan karlı çıkacağı ve masadakinin kolunu bir noktada bükceceği aşikardır ve mimarların her zaman yaptığı hatayı burada yapmaması gerekmektedir. Bu gibi durumlarda pazarlık masasına oturmayı reddetmek en onurlu ve en stratejik yaklaşımdır. Yine dünyayı mimarlıkla değiştirebilecekleri köstahlık ve yanılışına düşmemelilerdi.

Mimarlık Aracılığıyla Demokrasiyi Okumak: Parlamento Binaları Üzerine Bir Deneme

Berrak Erdal ■ Demokrasi kavramını bir mimar olarak ele almak oldukça zor. Tarihi milattan öncesinin Atina'sına dayanan bu yönetim biçiminin günümüzdeki son hali birçok siyaset felsefecisi tarafından tartışılmaktadır. Hangisinin gerçek demokrasi olduğu, bu demokrasinin kimleri kapsadığı, demokrasinin temelleri ve ölçülebilirliği veya demokrasinin kriterlerinin ne olduğu hala bir tartışma konusu. Şüphesiz ki, demokrasi çok yönlü ve karmaşık bir kavramdır ve kelimenin kökenine baktığımızda Sartori'nin sarıh ifadesi ile "halkın yönetimi ve iktidarı" demektir. Diğer bir yandan, Sartori'ye göre demokrasi saydam bir sözcüktür ve "halkın iktidarı" Yunanca'daki anlamının çevirisidir. Oysa, demokrasi bir şeyi "temsil" demektir².

Günümüze baktığımızda oldukça geçmişte kalan doğrudan demokrasi, ulus-devletlerin de yükselişi ile yerini temsili demokrasilere bırakmıştır. Bu makalenin konusu ise, (yeterli ya da yetersiz) demokrasilerin işlediği mekanlar olarak parlamentoların, mimarlık üzerinden nasıl çalıştığını, diğer bir deyişle, bu temsiliyetin mimarlık aracılığı ile nasıl "temsil" edildiğini anlamaya çabalamaktır. Bu kapsamda üç parlamento seçilmiştir: Norman Foster tarafından yenilenen Reichstag Kubbesi, Theophil Edvard Hansen'in Avusturya Parlamento Binası ve Clemens Holzmeister'in mimarı olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi.

Mekannın ya da mimarlığın bir iktidar temsil aracı olduğu ile ilgili günümüze kadar yapılmış geniş bir tartışma külliyatı sözkonusudur. Mimarlık ve politikanın iç-içeliği de modernitenin doğmasıyla beraber mimarın artık sözünü söyleyebilen bir sosyal ajan olmasına ortaya çıkan bir tartışmanın da ana omurgalarından biridir.